

Н. Ю. Тодорова,
викладач кафедри перекладу та мовознавства,
Міжнародний гуманітарний університет

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ВІДДАЛЕНОСТІ ОБ'ЄКТА (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Сучасний стан розвитку лінгвістичної науки, домінування в ній антропоцентричної парадигми, що характеризується новим підходом до вивчення мови, а також великий дослідницький матеріал, накопичений в зарубіжній і вітчизняній науці (вивченню концептів присвячені труди С. А. Аскольдова-Олексієва, Є. С. Кубрякової, В. І. Карасика, Ю. С. Степанова, М. А. Холодної, розгляду простору та просторових відносин присвячені роботи М. Л. Ахундова, Ю. Д. Апресяна, Т. В. Булигіної, В. Г. Гака, А. В. Кравченко, В. Н. Телія) створюють передумови для комплексного розгляду концепту віддаленості об'єкта, який входить до складу макроконцепту «простір», і його мовної об'єктивації в українській та англійській мовній свідомості на матеріалі фразеологічних систем даних мов.

Мета даної статті полягає в дослідженні фразеологічних засобів вербалізації концепту віддаленості об'єкта в зіставному аспекті в англійській та українській лінгвокультурах. Завдання розвідки: виявити, описати та зіставити англійські та українські ФО з семантикою віддаленості об'єкта; виділити основні фразеосемантичні мікрополя всередині фразеосемантичного поля віддаленості об'єкта; провести семантичний аналіз ФО та виявити їх етномовну і етнокультурну специфіку.

Матеріалом для даного дослідження послужили 30 українських і 35 англійських ФО з семантикою віддаленості об'єкта, виділені на основі методу суцільної вибірки з українських та англійських фразеологічних словників [1; 2; 3; 4; 5], які є академічними словниками, що найповніше відображають фразеологію сучасної англійської та української мов.

Метод семантичного поля, одним з різновидів якого виступає фразеосемантичне поле, був використаний в якості способу вивчення концепту віддаленості об'єкта: в межах фразеосемантичного поля «далеко» за критерієм наявності конотативного значення нами було виділено 5 фразеосемантичних мікрополів.

Розглянемо докладніше фразеосемантичне поле «далеко», та 5 мікрополів в його складі. Перше виділене фразеосемантичне мікрополе – «в полі зору до обрїю». В українській мові до нього належать наступні ФО: *скільки сягає (бачить, бере, сягне, вхопить) око, куди (де) око сягає (дістає, сягне, достане), як далеко око сягає*. В англійській мові це мікрополе проілюстроване наступними ФО: *at (a) distance, in the distance, at a respectful distance*. Слід відмітити, що українські ФО, які ввійшли в дане мікрополе, є більш образними та метафоричними. Вони ілюструють притаманне українському етносу сприйняття об'єкту в просторі на основі зорових відчуттів, а також сприйняття простору по горизонталі на 360 градусів. Ця образність зумовлена географічними умовами про-

живання народу: 95 % території України – рівнина. Для українського народу простір простирається в усі сторони і до горизонту.

Наступне фразеосемантичне мікрополе «на великій відстані». До нього належать українські ФО *блигом світ, не близький (далекий, такий) світ, близький (близенький) світ, у (далекий) світ, у (далекі, дальні) світи (світа)* та наступні англійські ФО: *a great way (off), a long way from (off, to), way above, way ahead, way back, way down, way below, way off, out of (gun) shot, out of cry, out of hail, out of hearing, out (beyond) ear-shot*. Цікавим є те, що до складу більшості українських ФО цього мікрополя входять лексеми з просторовою семантикою: *не близький, далекий, близький, близенький, далекі, дальні*. Англійські ФО *out of cry, out of hail, out of hearing, out (beyond) ear-shot* констатують перевагу слухових відчуттів в процесі сприйняття об'єкту в просторі в англійській культурі. Також слід відмітити велику кількість англійських ФО які крім ступеня віддаленості від просторового орієнтира містять у своїй структурі значення «місцезнаходження вгорі / внизу від точки відліку»: (*a great way (off), a long way from (off, to), way above, way ahead, way back, way down, way below, way off*), що безумовно зумовлено, особливостями рельєфу Англії, який є достатньо неоднорідним.

Наступне фразеосемантичне мікрополе «закордоном» представлено наступними українськими ФО: *за синім морем, за далекими морями, за високими горами, за тридев'ять земель* та англійськими відповідниками: *beyond sea (the sea, seas, the seas), over sea (over the sea)*. В формуванні даних ФО географічний фактор був первісним в обох лінгвокультурах. Якщо в українській мові для позначення умовного розподілу територій використовуються лексеми «море» та «гори», то в англійській лише лексема «sea». В світосприйнятті англоспівного етносу, гори не виступають чимось чужим або далеким, лише море є тією умовною межею, яка відділяє його від далеких країв. В цьому мікрополі виокремлюється ФО *за тридев'ять земель*, яка зберегла в своєму складі застарілу систему лічення дев'ятками, яка використовувалася в Давній Русі поряд з десятиковою. Дана ФО втратила своє первинне метричне значення «27» і в сучасній мові використовується зі значенням «далеко». Але консервація вже втраченої історично важливої інформації в даній ФО є істотним джерелом черпання знань про культуру та життєвий устрій етносу.

Наступні ФО ми віднесли до фразеосемантичного мікрополя «недосяжно далеко». В українській мові воно представлене метафоричною ФО *як небо до землі*, яка влучно і образно ілюструє недосяжність об'єкту. В англійській мові це мікрополе представлене ФО *a far cry, a long cry, a long call, beyond the compass of, beyond range of, beyond one's reach*. *Far cry* – частина шотландської приказки *It is a far cry to Lochow* [1, с. 322]. В літературну мову цей вираз був введений Вальтером Скоттом. Наведемо приклад з його твору «A Legend of Montrose» 1819 року, який пояснює значення цього вислову: «This menace was received with a scornful laugh, while one of the Campbells replied, «It is a far cry to Lochow;» proverbial expression of the tribe, meaning that their ancient hereditary domains lay beyond the reach of an invading enemy» [6]. В сучасній англійській мові ФО *a far cry* як і українська ФО *як небо до землі* означає недосяжність об'єкту в переносному значенні.

Останнє доволі численне фразеосемантичне мікрополе «невідомо де» в українській мові включає в себе емоційно нейтральну ФО *на краю світу (світа, землі)*, та емоційно забарвлені ФО *куди і ворон кісток не заносить, куди Макар телят не ганяв (не гонить, не гнав), де Макар телят не пас (пасе), де козам (волам) роги правлять, хоч у пекло, бог зна (знає) де, під три чорти, до чорта (до біса) в зуби, до всіх бісів в зуби, чорту (чортові) в зуби, у чорта в зубах, у чорта на куличках, у чорта на болоті, у чорта на рогах, до біса на рога, до дідька в зуби, де (вже) і перець не росте*, які не мають відповідних структурних і компонентних аналогів в англійській мові, та англійські ФО *the wide (or wild) blue yonder, beyond the black stump, back country (countries), back lands, at the back of beyond, at the back of God-speed, at the end of Earth, at the ends of Earth, at the world's end, at the end of the world, at the end of the tether*.

Слід відмітити, що емоційно незабарвлені ФО в обох лінгвокультурах містять в собі давні уявлення людей про світ як про площину, яка не є безмежною, про це свідчать наступні компоненти: *край, end*. Також слід зазначити численну перевагу емоційно нейтральних ФО, які несуть у собі сему «невідомо де» в англійській мові. Це можна пояснити географічним розташуванням Англії та її успішним розвитком як морської та колоніальної держави. Мореплавання та мандрівки з ціллю відкриття та освоєння далеких світів були звичними для англійців і не викликали негативних емоцій. Навпаки, вони були засобом відкриття нових країн, за рахунок яких збільшувалася власне територія Англії та зростало її багатство. Тоді як в українській мові серед ФО з семою «невідомо де» існує ціла низка ФО з негативною конотацією: *хоч у пекло, під три чорти, до чорта (до біса) в зуби, до всіх бісів в зуби, чорту (чортові) в зуби, у чорта в зубах, у чорта на куличках, у чорта на рогах, до біса на рога, до дідька в зуби, де (вже) і перець не росте*. ФО *у чорта в зубах, у чорта на куличках, у чорта на рогах, у чорта на болоті* крім семи «у далекому місці» несуть у собі сему «у небезпечному місці» [3, с. 216]. ФО *де і перець не росте* додатково означає місце, «де важкі умови життя, де перебувають переважно не з власного бажання» [3, с. 79]. Подібне негативне сприйняття віддаленого локусу пояснюється осілим способом життя українського народу, можливістю ворожих нападів і навіть перебування у полоні на чужині; тому те, що близько до домівки, сприймається як щось рідне та безпечне, те, що далеко – чуже і потенційно небезпечне. Також привертає увагу сакралізація віддаленого локусу в українській лінгвокультурі, яка виявляється в компонентності даних ФО, а саме в присутності в їх складі лексем *чорт, дідько, біс*, які означають дохристиянські міфологічні істоти, що населяють «інший, потойбічний світ» – *пекло*.

Щодо структури фразеосемантичного поля «далеко», ядром даного поля вважаємо ФО фразеосемантичного мікрополя «на великій відстані», які є досить абстрактними за своїм значенням, та яким властива легка виводимість загального значення. Близьку периферію утворюють мікрополя «в полі зору до обрію», «закордоном» і «невідомо де» лише в англійській мові. Далекую периферію утворюють мікрополя «недосяжно далеко», які часто вживаються в переносному значенні і частіше використовуються в обох лінгвокультурах в значенні «велика різниця», і «невідомо де» лише в українській мові, які мають не-

гативну конотацію, дуже часто позначають не стільки *далеке місце*, скільки *невідоме, погане місце*.

Порівняємо градацію мікрополів в складі фразеосемантичного поля «далеко» з реальним розташуванням об'єкту від дистанційної крапки відліку в англійській та українській мовах.

Таблиця № 1

Співвідношення реального розташування об'єкту від дистанційної крапки відліку до структури фразеосемантичного поля «далеко»

фразеосемантичне поле «далеко»		
Реальне розташування об'єкту від дистанційної крапки відліку від максимальної до мінімальної відстані	Структура фразеосемантичного поля «далеко» від ядра до периферії	
	українська мова	англійська мова
1. невідомо де; 2. недосяжно далеко; 3. закордоном; 4. на великій відстані; 5. в полі зору до обрію;	1. не великій відстані; 2. в полі зору до обрію; 3. закордоном; 4. недосяжно далеко; 5. невідомо де.	1. не великій відстані; 2. в полі зору до обрію; 3. закордоном; 4. невідомо де; 5. недосяжно далеко.

Слід зазначити, що структура виділеного нами фразеосемантичного поля не співпадає з градацією мікрополів в його складі, яку ми розробили за показником реальної віддаленості об'єкта до вихідної координати. Констатуємо, що ФО, які позначають крайню ступінь реальної віддаленості, знаходяться в периферії фразеосемантичного поля «далеко». Будучи крайнім ступенем певного явища, такі поняття як «невідомо де» та «недосяжно далеко» найбільш емоційно сприймаються як окремою людиною так і етносом в цілому, та піддаються найбільшій метафоризації.

Концептуалізація об'єктивної дійсності, зокрема просторових уявлень тим чи іншим етносом залежить від безлічі факторів, серед яких найважливішу роль відіграють зовнішнє середовище та особливості географічного розташування місцевості проживання етносу. Так для англійської етнокультури у вимірі простору важливими є слуховий спосіб (7 ФО в англійській мові і жодної ФО в українській) і вертикальний план (8 ФО в англійській мові і жодної ФО в українській), а для української культури – переважно зоровий вимір (3 ФО в українській і жодної ФО в англійській) у плані площини (3 ФО в українській і жодної ФО в англійській). Історичні долі народів та досяжність місцевості для ворогів також впливають на своєрідність сприйняття і відображення просторових уявлень в різних лінгвокультурах (негативне сприйняття простору є в 11 ФО в українській мові і в жодній ФО в англійській мові; лексеми, що позначають міфологічні істоти, є в 10 ФО в українській мові і в жодній ФО в англійській мові).

Таким чином, в процесі дослідження фразеологічних засобів вербалізації концепту віддаленості об'єкта в зіставному аспекті в англійській та українській лінгвокультурах було виявлено певну етномовну і етнокультурну специфіку та загальні характеристики вербалізації універсальних просторових відносин.

У перспективі планується розгляд інших фразеосемантичних полей та мікрополей з просторовою семантикою, що дозволить провести всебічне та глибоке дослідження універсального макроконцепту «простір».

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український фразеологічний словник [Текст] / [уклад. Л. Т. Баранцев]. – 2-ге вид., випр. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.
2. Словник фразеологізмів української мови [Текст] / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.] – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
3. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови [Текст] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.
4. Фразеологічний словник української мови [Текст] / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.] – К. : Наукова думка, 1993. – 980 с.
5. Oxford Dictionary of Idioms / Edited by Judith Siefring. – Second Edition. – New York : Oxford University Press Inc., 2004. – 340 p.
6. Walter Scott. A Legend of Montrose [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.online-literature.com/walter_scott/legend-of-montrose/12/

*М. Н. Харлан,
преподаватель,*

Международный гуманитарный университет

ТОЛЕРАНТНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ЛИЧНОСТНЫЙ КОМПОНЕНТ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСПЕШНОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

В современном мире интенсивно развиваются межгосударственные образовательные контакты, увеличивается количество молодых людей, желающих получить образование в других странах.

В такой ситуации все более актуальной становится проблема социальной адаптации иностранных студентов, обучающихся в украинских вузах. Опыт обучения иностранных студентов в Одесском Международном университете свидетельствует о том, что успешность изучения иностранными студентами русского языка в значительной степени зависит от адаптации студентов, как на занятиях, так и в социальной среде вне занятий, в стране их пребывания.

Следует отметить, что даже при самых благоприятных условиях международных контактов при вхождении в новую культуру, новую социокоммуникативную и социобытовую среду у личности, как правило, возникают различного рода сложности и проблемы. Практика свидетельствует, что часто представители разных стран и культур очень мало знают о друг друге, руководствуются стереотипными представлениями, обладают недостоверной, а иногда и искаженной, нередко, негативной информацией о стране пребывания, ее культуре и испытывают по отношению к ней предубеждение, что не может не сказаться на длительности и сложности их адаптации к иной социокультурной среде.

Изложенное выше ставит проблему социальной адаптации иностранных студентов, как одну из важнейших, актуальных и значимых для учебного процесса.